

УДК 65.014+655

Л. А. Швайка

Українська академія друкарства

**ЕФЕКТИВНІСТЬ ГОСПОДАРЮВАННЯ
ВИДАВНИЧО-ПОЛІГРАФІЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ ДЕРЖАВНОЇ
ТА ДЕРЖАВНО-КОРПОРАТИВНОЇ ФОРМ ВЛАСНОСТІ**

Проведено порівняльний аналіз ефективності господарювання державних і державно-корпоративних підприємств видавничо-поліграфічної галузі України. Визначено основні напрями підвищення результативності їх діяльності.

Видавничо-поліграфічна галузь, ефективність господарювання, державні підприємства, державно-корпоративні підприємства

Процеси реформування економіки України спричинили появу підприємств з різноманітними організаційно-правовими формами господарювання. Однак у ході свого розвитку і функціонування всі вони демонструють різну ефективність господарювання незважаючи на те, що зміст будь-яких реформ об'єктивно передбачає досягнення певних позитивних результатів унаслідок здійснюваних змін. За інших умов практично не доцільно реформувати економіку.

Уже стала аксіомою думка про неефективність державного сектора економіки. Свого часу ідеологи приватизації впродовж багатьох років переконували суспільство у більш високій ефективності функціонування приватних підприємств порівняно з державними. Сьогодні багато критики висувають на адресу підприємств державної та державно-корпоративної форм власності. Їх звинувачують у дефіциті гнучкості та мобільності, відсутності критеріїв успіху та стимулювання ефективної роботи.

Мета нашої статті — на основі офіційних статистичних даних дослідити проблеми ефективності господарювання державних і державно-корпоративних підприємств видавничо-поліграфічної сфери України.

За офіційними статистичними даними, у видавничо-поліграфічній галузі (ВПГ) налічується 420 видавництв і видавничих організацій та 300 поліграфічних підприємств, які відносяться до державної та державно-корпоративної форм власності, що складає 12,1% загальної кількості галузевих суб'єктів господарювання*. До великих господарюючих суб'єктів цієї форми власності відносяться 84, або 1,4% загальної кількості видавничо-поліграфічних підприємств.

* До підприємств державної і державно-корпоративної власності автор відносить підприємства комунальної та комунальної корпоративної власності.

емств. Спостерігається тенденція до зменшення частки підприємств державної та державно-корпоративної власності: у видавничій сфері — з 19,7% у 2001 р. до 14% у 2009 р.; у поліграфічній — з 16,7% у 2001 р. до 9,5% у 2009 році. Тобто, на сьогодні частка державного сектора в галузі є незначною з тенденцією до подальшого зменшення.

У сучасних наукових дослідженнях і практичній діяльності часто ефективність ототожнюють з економічністю, продуктивністю та результативністю господарювання. Під усіма цими поняттями розуміють ефективне використання ресурсів (праці, матеріалів, землі, енергії, машин тощо) для продукування різноманітних товарів і послуг та досягнення інших цілей. Однак усі зазначені поняття мають свої економічну суть, сферу застосування, критерії оцінювання. Так, економічність характеризує вартісну оцінку економії ресурсів при реалізації певних цілей (критерієм її виступають мінімальні сукупні витрати), продуктивність виробництва — досягнення цілей при найменших затратах ресурсів і зусиль, його інтенсивність (критерієм може слугувати максимальний випуск продукції на одиницю витрат), результативність господарювання — вихід виробничої системи, вплив її функціонування на зовнішнє середовище, підсумок діяльності. Це вартість створених матеріальних благ і величина прибутку (збитку), отриманого внаслідок виробничо-господарської діяльності. Ефективність господарювання досить складна і багатоаспектна категорія, яка характеризує досягнення найкращих результатів при найменших витратах. Це міра отриманих результатів діяльності. Вимірюється як співвідношення результату та витрат на його отримання. Таким чином, зазначені поняття не є тотожними, але тісно пов'язані між собою. Кожне з них може існувати окремо і водночас характеризувати ефективність господарювання будь-якого суб'єкта ринку.

Основними показниками результативності господарювання є випуск різних видів видавничо-поліграфічної продукції та фінансові показники. Згідно з офіційними статистичними даними, випуск книг і брошур видавництвами і видавничими організаціями державної і державно-корпоративної форм власності у 2009 році становив 6495 одиниць друку, або 32,8% їх загальної кількості. У 2010 році цей показник збільшився до 33,1%. Частка видавничої продукції державного сектора за накладом складала у 2009 році 8,7%, а в 2010-му зросла до 10,9%. Слід зазначити, що понад 86% цього випуску за назвами та 50% за накладом забезпечують видавничі організації державної форми власності [1, 2]. Це переважно видавництва і редакційні служби вищих навчальних закладів, науково-дослідних установ, органів державної влади тощо. Видавництвами, які перебувають у сфері управління Держкомтелерадіо України, у 2010 році видано 283 одиниці друку, накладом 434,5 тис. прим., тобто 1,6% загальної кількості назв і 1,3% загального накладу.

Чистий дохід від реалізації видавничої продукції державних і державно-корпоративних видавництв не перевищує 10% його загальної величини

за даним видом діяльності. Поліграфічні підприємства державної і державно-корпоративної форм власності створюють 11,2% чистого доходу від реалізації всієї поліграфічної продукції. У загальному підприємства видавничо-поліграфічної галузі державної і державно-корпоративної форм власності реалізують 8,1% загальногалузевого обсягу продукції та послуг. Причому левова частка (88–97%) обсягу реалізації припадає на великі та середні видавництва і друкарні.

Державні підприємства і корпорації у видавничій сфері забезпечують 8,6 млн грн прибутку від операційної діяльності видавничих підприємств, які в цілому є збитковими. За даними 2007 року, сума збитків складала 19 млн грн. Її створювали видавництва приватної форми власності. Аналогічні поліграфічні підприємства забезпечили прибутку 44,2 млн грн, або 12,3% його загальної величини. Загалом великі державні підприємства та корпорації галузі створили прибутку 52,8 млн грн, що склало 15,5% загальної величини прибутку галузі.

Статистика свідчить, що чистий прибуток державних видавництв становив 3,1 млн грн за умови, що вся видавнича сфера була збитковою (сума чистого збитку складала 44,2 млн грн). Державні поліграфічні підприємства створили чистого прибутку на 35,6 млн грн, або 20,3% загальної величини. Усі державні та державно-корпоративні підприємства галузі забезпечили чистого прибутку на 38,7 млн грн, або 29,5% його загальної величини. Тобто, можна констатувати, що державний і державно-корпоративний сегмент ВПП демонструє позитивні фінансові результати господарювання порівняно з підприємствами інших форм власності.

Активи державних і державних корпоративних підприємств галузі складають 7,8% їх загальногалузевої вартості. У видавничій сфері їхня частка становила 5,4%, у поліграфічній діяльності — 8,9%. Причому у видавничій сфері ця частка має чітко виражену тенденцію до зменшення — від 22,3% у 2004 році до 5,4% у 2007-му. На поліграфічних підприємствах державної форми власності ця тенденція не є чіткою — лише з 2005 року простежується зменшення частки активів з 20,3 до 8,9% у 2007 році.

Частка основних засобів в активах державних видавництв складає 41,8%, поліграфічних підприємств — 53,0%. У державних видавництвах і організаціях спостерігається зменшення первісної вартості основних засобів. Так, у 2004 році вартість основних засобів становила 421,7 млн грн, а в 2007-му — 104,9 млн грн, тобто скоротилася в чотири рази. На державних і державних корпоративних поліграфічних підприємствах первісна вартість основних засобів зросла з 340,3 млн грн у 2004 році до 767,5 млн грн у 2006-му та зменшилася до 587,8 млн грн у 2007 році.

Рівень придатності основних засобів державних підприємств видавничо-поліграфічної галузі складає 50,4%, у т.ч. у видавничій сфері — 60,5%, на поліграфічних підприємствах — 48,6%. Фондовіддача основних

засобів видавництва державної та державно-корпоративної форм власності становила 2,28 грн, аналогічних поліграфічних підприємств — 0,97 грн. Загалом державний і державно-корпоративний сектор ВПП України забезпечує фондівдачу на рівні 1,17 грн з тенденцією до зменшення. Тобто, можна стверджувати, що основні засоби й активи державних видавництв і поліграфічних підприємств використовуються не в повній мірі, не прослідковується чітка політика щодо їх збереження, розвитку, своєчасного оновлення та модернізації.

Рівень інвестування державних видавництв невисокий з тенденцією до зменшення. Так, у 2001 році інвестиції в основний капітал державних видавництв становили 21,2%, а в 2007-му — лише 3,0%. Інвестування державних поліграфічних підприємств також скоротилося з 7,6% у 2001 році до 1,9% у 2007-му. Активно інвестуються приватні видавничо-поліграфічні структури. На державних і державно-корпоративних підприємствах технологічні інновації майже відсутні.

Ефективність господарювання характеризується рівнем використання персоналу та його якісним складом, мотивацією. На державних і державно-корпоративних підприємствах ВПП задіяно 1,6% усіх штатних працівників, або понад 11,3 тис. осіб персоналу, з них 5,5 тис. у видавничій та 6,0 тис. осіб у поліграфічній діяльності.

Середньооблікова чисельність штатних працівників у видавництвах державної, комунальної та державно-корпоративної форм власності постійно зменшується — з 6310 у 2002 році до 2793 осіб у 2007-му. На державних і державно-корпоративних підприємствах поліграфії чисельність персоналу зросла майже в 1,9 раза. На поліграфічних підприємствах комунальної форми власності штати персоналу скоротилися втричі. Слід відзначити високий рівень стабільності персоналу на державних і комунальних підприємствах ВПП та значну частку працівників передпенсійного і пенсійного віку.

Рівень оплати праці у видавництвах загалом становив у 2007 році 2030 грн у місяць; у державних — 2247 грн, комунальних — 1510 грн. На поліграфічних підприємствах галузі середньомісячна заробітна плата складала 1109 грн; на державних і державно-корпоративних — 1347 грн, комунальних і комунальних корпоративних — 1039 грн. Рівень оплати праці в приватних структурах галузі в середньому на 10% нижчий, ніж у державних. Тобто, офіційна мотивація праці на державних підприємствах ВПП не є нижчою, ніж на інших.

Середньорічний виробіток одного штатного працівника галузі становить 175,6 тис. грн; у видавничій сфері — 85,5 тис. грн, на поліграфічних підприємствах державної та державно-корпоративної форм власності — 93,8 тис. грн, що майже вдвічі менше, ніж по галузі в цілому. Таким чином, можна констатувати, що персонал досліджуваної групи підприємств ВПП не забезпечує високих показників ефективності господарювання порівняно з підприємствами інших форм господарювання.

Операційні витрати на 1 грн чистого доходу від реалізації видавничої продукції державними видавництвами й організаціями в 2007 році склали 64,5 коп, а поліграфічними підприємствами — 83,3 коп. Рівень прибутковості операційних витрат досліджуваної групи видавництв досягає 12%, а поліграфічних підприємств — 10,2%, що значно вище, ніж загалом по ВПП. Однак цього недостатньо для технічного переозброєння та забезпечення розвитку підприємств.

Як свідчать офіційні дані, державні підприємства і корпорації практично не мають довгострокової дебіторської заборгованості (0,12 млн грн у 2007 році), а поточна дебіторська заборгованість складає менше 9% загальної заборгованості по галузі. Ця група підприємств своєчасно і в повному обсязі виконує свої зобов'язання перед державою, працівниками, контрагентами.

З проведеного порівняльного аналізу ефективності господарювання підприємств ВПП різних форм власності випливає, що в цілому група державних і державно-корпоративних видавництв і поліграфічних підприємств України демонструє позитивні показники ефективності господарювання. Деякі з підприємств упродовж багатьох років знаходяться в кризовому стані, що вимагає удосконалення управління ними, більш активної участі держави в забезпеченні їх функціонування.

Викликає занепокоєння група підприємств, які входять до складу державної корпорації Укрвидавполіграфія і набули статусу підприємств державно-корпоративної форми власності. Детальне ознайомлення з діяльністю типових представників таких підприємств, зокрема видавництва «Вільна Україна», ТВПК «Збруч», видавництва «Поділля», дає підстави констатувати низький рівень їх конкурентоспроможності. Основними причинами цього є: низький технічний рівень виробництва, відсутність попиту на продукцію і послуги, значні витрати на утримання виробничих приміщень, неможливість отримання кредитних ресурсів, висока конкуренція з боку приватних підприємств, пасивна роль органів державного управління у вирішенні їх проблем та ін.

Аналіз існуючої практики господарювання державних і державно-корпоративних видавництв і поліграфічних підприємств засвідчив, що, незважаючи на свій статус, вони працюють у значно складніших умовах, аніж суб'єкти підприємництва недержавної форми власності.

Оскільки досліджувана група видавництв і поліграфічних підприємств є власністю держави, необхідно удосконалювати державне регулювання їх діяльності, активніше залучати до виконання державних замовлень з випуску соціально важливих видань, які склали б основу їх видавничої програми, створювати умови для отримання на пільгових умовах кредитних ресурсів. Діяльність державних підприємств ускладнюють тендерні процедури на придбання паперу та виконання поліграфічних послуг. Необхідно законодавчо звільнити державні видавничо-поліграфічні підприємства від проведення

тендерів або ж удосконалити процедуру їх проведення з урахуванням специфіки видавничої справи.

Незважаючи на пільги з оподаткування прибутку, державні видавництва і поліграфічні підприємства реально сплачують 18,75% авансованих платежів у рахунок податку з прибутку, що зменшує величину коштів на їх розвиток.

На нашу думку, неоправдано низькою сьогодні є встановлена державою величина рентабельності операційних витрат на основні види газетної продукції — 10%, що призводить до того, що підприємства, які забезпечують її випуск, приречені на фінансові негаразди. Потрібно на державному рівні переглянути регулювання цього нормативу і прирівняти його хоча б до величини середньої ставки по депозитах [3].

Необхідно удосконалити і чітко прокоментувати нормативні документи, які підтримують і стимулюють розвиток видавничо-поліграфічної галузі. Це сприяло б полегшенню перевірок контролюючими органами, виключило б необґрунтовані судові позови та витрати по них.

Таким чином, слід переглянути низку правових, фінансових та організаційних заходів з діяльності державних і державно-корпоративних підприємств видавничо-поліграфічної галузі з метою підвищення ефективності господарювання та їх конкурентоспроможності.

1. Афонін О. Українські книжкові реалії 2010-го / Афонін О. // Вісн. Книжк. палати. — 2011. — №3. — С. 3–5. 2. Буряк С. Аналітичний огляд випуску книжкової продукції в 2010 році / Буряк С. // Вісн. книжк. палати. — 2010. — №12. — С. 3–10. 3. Мельник І. Потрібна Державна стратегічна програма розвитку видавничої галузі // Вісн. Книжк. палати. — 2011. — №3. — С. 6–7.

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ ИЗДАТЕЛЬСКО-ПОЛИГРАФИЧЕСКИХ ПРЕДПРИЯТИЙ ГОСУДАРСТВЕННОЙ И ГОСУДАРСТВЕННО-КОРПОРАТИВНОЙ ФОРМ СОБСТВЕННОСТИ

Осуществлен сравнительный анализ эффективности хозяйствования государственных и государственно-корпоративных предприятий издательско-полиграфической отрасли Украины. Определены основные направления повышения результативности их деятельности.

PERFORMANCE MANAGEMENT PUBLISHING AND PRINTING COMPANIES STATE AND STATE- CORPORATE OWNERSHIP

The comparative analysis of efficiency of manage state is conducted and state corporate enterprises publisher-polydiene industries of Ukraine; certainly basic directions of increase of effectiveness of their activity.

Стаття надійшла 02.12.2011

УДК 334.012: 339.137.2

В. Б. Базилюк

Українська академія друкарства

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ДОЦІЛЬНОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ ВИДАВНИЧО-ПОЛІГРАФІЧНОЇ ГАЛУЗІ

Запропоновано методологічний механізм доцільності інтеграції об'єднання і нового підприємства, котрий ґрунтується на ресурсній концепції та полягає в оцінці їх зацікавленості в певних видах ресурсів, якими вони володіють, а також механізм розрахунку коефіцієнтів взаємної зацікавленості інтеграції. Побудовано матрицю привабливості, що визначає можливі напрями розвитку співпраці об'єднання й нового підприємства.

Економічна інтеграція, ресурси, оцінка, об'єднання, співпраця

Великі інтегровані структури формують вектор розвитку економіки і є основою підтримання стабільності виробництва в розвинутих країнах. Інтеграційні процеси стають усе більше значущими для вітчизняної економіки, зокрема, і у видавничо-поліграфічній галузі (ВПГ) як її складовій.

Світовий досвід доводить, що одним з перспективних напрямів вирішення завдання економічного розвитку підприємств ВПГ, спрямованого на підвищення їх конкурентоспроможності, зростання інноваційного та інтелектуального потенціалу є активізація інтеграційних процесів. Це, в свою чергу, дасть змогу отримати додаткові переваги від інтеграції за рахунок синергетичного ефекту, зниження рівня трансакційних витрат, досягти додаткові переваги на різних етапах забезпечення конкурентоспроможності та поліпшити ефективність функціонування підприємств галузі в цілому.

Проте в більшості випадків підприємствам галузі важко реально оцінити ефективність від інтеграції в ті чи інші форми об'єднань. Ураховуючи це, у даній роботі запропоновано методологічний підхід до оцінки зацікавленості в інтеграції об'єднання та потенційного його учасника, що ґрунтується на ресурсній концепції.

Дослідженням теоретичних засад розвитку та активізації інтеграційних процесів на підприємствах у різні періоди присвячені роботи науковців І. Ансоффа, Г. Антонова, П. Буряка, М. Войнаренка, В. Забродського, О. Замазій, А. Козаченко, Т. Коно, А. Матицина, В. Парсяка [1–10] й інших. Однак поза увагою більшості учених залишилося дослідження методів оцінки потенційних переваг від налагодження співпраці для підприємства-учасника та інтеграційного утворення. Це особливо актуально для підприємств ВПГ, власникам яких часто не вистачає ні часу, ні коштів на проведення масштабної аналітичної роботи. Більше того, майже половина менеджерів не знайома з методами оцінювання наслідків економічної інтеграції.

Метою нашого дослідження є розроблення методологічного підходу до оцінки зацікавленості в інтеграції об'єднання та потенційного його учасника, що ґрунтується на ресурсній концепції.